

O socjologii w Meksyku

Socjologia jako nauka istnieje w Meksyku od niedawna. Jednak zainteresowania społeczeństwem w Nowej Hiszpanii sięgają XVI w. i wiążą się przede wszystkim z epoką kolonialną.

Warto jednak pamiętać, iż w meksykańskiej socjologii wyróżnia się trzy okresy, które odpowiadają w dużej mierze przemianom politycznym i społecznym, dokonującym się w danym czasie w kraju (socjologia w Meksyku rozwijała się równoległe do wydarzeń historycznych), tj.: epokę kolonialną (1521–1810), okres niepodległości i rządu Porfirio Díaza (1810–1910), okres od 1910 do czasów współczesnych.

Jak już wspomniano, pierwsze wzmianki o charakterze socjologicznym pochodzą z czasów kolonialnych. Odnajdujemy je w księgach Vasco de Quirogi — biskupa Michoacán (1470–1565), Bernardino de Sahagúna (1499–1590), Gerónimo de Mandiety (1525–1604), Manuela Abad y Queipo (1751–1825) oraz barona Alexandra von Humboldta (1769–1859), w których dominują opisy grup autochtonicznych, organizacji społecznej, systemu gospodarczego oraz religii Nowej Hiszpanii (Mendieta Núñez, 1965). Można więc z dużą dozą pewności stwierdzić, iż pierwsze wzmianki o charakterze socjologicznym były prostymi opisami życia codziennego.

Nieco odmiennego charakteru socjologia meksykańska nabrała w kolejnym etapie swego rozwoju, na który przypada rozwój piśmiennictwa o charakterze społeczno-politycznym. Warto zwrócić w tym miejscu uwagę na fakt, iż literatura z tego okresu nie posługiwała się jeszcze słowem socjologia, jednak prezentowane w niej treści wskazywały na jej społeczny charakter. Najbardziej znanymi dziełami z tego okresu były: pierwsza encyklopedia historii Meksyku — *México a través de los siglos*, opublikowana w 1882 r. pod redakcją José Ballecá Casals y Santiago Ballecá (Mendieta Núñez, 1965) oraz kroniki Justo Sierry (1848–1912), José Vasconcelos (1882–1959) i Antonio Caso (1883–1946), w których odnajdujemy rozważania na temat poszczególnych okresów historycznych w odniesieniu do rodowitych mieszkańców (Zulia Yaucadig Orazco). Dużą rolę w kształtowaniu się meksykańskiej socjologii odegrali również Carlos Pereyra Hilario Gómez (1871–1942), który przeprowadził analizę stosunków między Meksykiem a Stanami Zjednoczonymi, dokonując ostatecznie w licznych pracach krytyki amerykańskiej ideologii ekspansjonizmu oraz Andrés Molina Enriquez (1868–1940), zwolennik darwinizmu i organicyzmu, który w dziele pt. *Los grandes problemas nacionales* dokonał opisu stosunków społecznych i narodowościowych z okresu rządów Porfirio Diaza (Mendieta Núñez, 1965).

Na okres niepodległości i rządów Porfirio Diaza przypada również próba instytucjonalizacji socjologii. Za symboliczną datę pojawienia się socjologii jako dziedziny naukowej w Meksyku przyjmuje się rok 1875, kiedy to w programie nauczania *Esquela Nacional Preparatoria* pojawia się przedmiot o nazwie „ideologia”, poruszający kwestie z zakresu fizjologii i zagadnień społecznych. W 1876 r. na tym samym poziomie kształcenia zostają wprowadzone przedmioty socjologia i moralność. Niestety, znikły one z planu równie szybko, jak się pojawiły. Dlatego też przyjmuje się, iż socjologia jako dyscyplina naukowa na stałe wpisała się do kanonu nauczania dopiero na początku XX w. dzięki szkołom prawniczym funkcjonującym na terenie Republiki. Około roku 1906 powstała pierwsza katedra socjologii w Szkole Jurysprudencji Michoacan, której celem od samego początku było kształtowanie światłych obywateli (Mendieta Núñez, 1965).

Dziewiętnasty wiek to bez wątpienia dominacja pozytywizmu socjologicznego w Meksyku. W kontekście takiej właśnie tradycji tworzyły czołowe postacie tego okresu, tj.: Gabino Barreda, Porfirio Parra oraz Rafael de Zayas Enríquez, będące także organizatorami tej dyscypliny nauki.

Gabino Barreda (1819–1881) był jednym z pierwszych z meksykańskich socjologów. Z wykształcenia lekarz, filozof, polityk. Studiował prawo w Colegio de San Ildefonso. Porzucił prawo na rzecz nauk przyrodniczych i podjął studia chemiczne. W 1846 r. uczestniczył w wojnie amerykańsko-meksykańskiej, a po jej zakończeniu w 1847 r. wyjechał kontynuować studia do Paryża, gdzie zapoznał się z naukami Comte'a. W 1853 r. powrócił do Meksyku (Ramírez, 1997). Barreda interesował się przede wszystkim edukacją, jako to drogą do wyzwolenia kraju od metafizycznej i teologicznej spuścizny (nawiązanie do Comte'a). Co więcej, uważał, że odpowiednia edukacja kształtuje moralność, która z kolei jest odpowiedzialna za ład społeczny. Uważał, że moralność wynika z działań człowieka, a nie dogmatów religijnych. Jego światopogląd ukształtował się pod wpływem medycyny. Barreda również jako pierwszy przeniósł nauki Auguste'a Comte'a na grunt meksykański (Chazaro, 1995). W 1868 r. wdrożył system pozytywistyczny do programu *Escuela Nacional Preparatoria*, której był pierwszym dyrektorem.

Porfirio Parra (1854–1912) – z wykształcenia lekarz, historyk, polityk, wykładowca — był uczniem Gabino Barredy, założycielem *La Escuela Nacional de Altos Estudios* (Krajowa Szkoła Studiów Wyższych) oraz czasopisma *El Método y El Positivismo*. Był „pomostem” między pozytywizmem meksykańskim a europejskim (Bautista, 2012). Parra interesował się asymetrią patologicznych działań zbiorowych, prowadził również badania nad ludzką zbrodnią i szaleństwem (reprezentował podejściem kryminologiczne — szkoła kryminalistyczna Lombroso), ponadto uważał, że przestępczość i inne zachowania należy rozpatrywać w kategoriach choroby moralnej (wynik zaburzeń mózgu). Dlatego też za podstawę socjologii przyjmował medycynę społeczną (Chazaro, 1995).

Ogólnie rzecz ujmując, Barreda i Parra przyjęli, że skłonności moralne są ograniczone, co według nich oznaczało, iż organizm ludzki ma dobre i złe organy. Dlatego też ludzie nieustannie walczą, co wynika z ich wrodzonych dobrych i złych skłonności. Barreda wierzył jednak w możliwość wpływu na determinizm biologiczny (Chazaro, 1995).

Rafael de Zayas Enríquez (1848–1932), z wykształcenia prawnik, w swych poglądach przeszedł od kryminologii do ewolucji (Muñoz Fernández, 1995). Jego teksty odzwierciedlały zmiany w prądach pozytywistycznych. W 1885 r. opublikował swoje dzieło *Fisiología der crimen* — opierał się w nim na tezie, iż moralność może być definiowana na podstawie funkcji fizjologicznych i morfologicznych mózgu. Zaprojektował typologię samobójstw. Według niego samobójstwo i zbrodnia są doskonałym przykładem tego, jak jednostki z tej samej

rasy dostosowują się do zmian cywilizacyjnych. Wskazywał również na istotną rolę kontroli społecznej (Chazaro, 1995).

Zwieńczeniem omawianego okresu było wydanie przez Augustína de Aragóna (1870–1954) w roku 1901 czasopisma *La Revista Positiva*, mającego na celu szerzenie poglądów i idei Auguste’a Comte’a. *La Revista Positiva* zawierała również opisy badań dotyczących zastosowania socjologii do analizy problemów Meksyku, imigracji i kolonizacji Ameryki oraz badania nt. feminizmu. W czasopiśmie tym Aragón opublikował również kurs socjologii pozytywnej (podręcznik) — *Curso de sociología*. W 1920 r., autor meksykańskiego podręcznika socjologii, publikuje *Sociología genética y sistemática* oraz kilka lat później *Sociología* (Mendieta Núñez, 1965).

Ostatni okres w rozwoju socjologii meksykańskiej stanowi epoka współczesna, rozpoczynająca się wraz z rewolucją 1910 r., po której następuje rozwój socjologii krytycznej. Okres ten był związany również z dalszym procesem instytucjonalizacji dziedziny, czego wyrazem było powołanie w 1917 r. przez dr. Manuela Gamio (1883–1960) Muzeum Narodowego oraz Zakładu Antropologii (w późniejszych latach przekształconego w autonomiczny instytut), które odzwierciedlały zorganizowane działania oraz usystematyzowanie badań społecznych. Gamio doprowadził również do powstania w 1930 r. Instytutu Badań Społecznych (Gostowski, 1963), dzięki któremu zostały upowszechnione wyniki kompleksowych badań, m.in. regionów zamieszkałych przez rodzime grupy, badań kultury materialnej i duchowej. Efektem prac prowadzonych przez Gamio było trzypięciotomowe dzieło *La población del valle de Teotihuacán*. Gamio napisał również kilka ważnych esejów na temat sytuacji społecznej w Meksyku oraz pracę na temat meksykańskiej imigracji do USA — *The Mexican immigrant history. Mexican immigrations into the United States* opublikowanej przez Uniwersytet w Chicago (Mendieta Núñez, 1965).

Rok 1939 przyjmuje się za znaczący dla rozwoju socjologii w Meksyku ze względu na powołanie na stanowisko dyrektora Instytutu Badań Społecznych w Narodowym Autonomicznym Uniwersytecie Meksyku Antonio Caso (1883–1946), który wraz z Lucio Mendieta Núñez zreorganizował (Mendieta Núñez wykorzystując logikę arystotelesowską wprowadził do socjologii meksykańskiej precyzyjne definicje). W tym samym roku Caso założył również *La Revista Mexicana de Sociología* — pierwsze socjologiczne czasopismo w Meksyku (Mendieta Núñez, 1965). Rok ten uznaje się również za początek rozwoju empirycznej socjologii, o czym świadczą liczne badania prowadzone w dziedzinie socjologii teoretycznej, medycyny społecznej, urbanistyki i planowania, socjologii pracy i przemysłu, problemów agrarnych, społecznej roli uniwersytetu (Gostowski, 1963).

Po zakończeniu II wojny światowej pojawiło się dwóch wybitnych meksykańskich socjologów, tj.: Pablo Gonzáles Casanova (ur. 1922), który analizuje problem demokracji metodą indukcyjną oraz Rodolfo Stavenhagen (ur. 1932), autor siedmiu tez o Ameryce Łacińskiej.

Pablo Gonzáles Casanova jest najbardziej znaczącym współczesnym meksykańskim socjologiem. Gonzáles, jak i wielu innych socjologów, czerpie narzędzia z nauk politycznych do opisu procesów związanych z rozwojem Meksyku. Skupia się przede wszystkim na opisie struktury państwa i władzy państwowej. W książce *Democracy in Mexico* (1970) opisuje relacje, jakie zachodzą między społeczeństwem obywatelskim a praktykami politycznymi w kraju (Davis, 1992).

Z kolei Rodolfo Stavenhagen jest meksykańskim socjologiem, który koncentruje swoje zainteresowania przede wszystkim wokół kwestii wiejskiej. Prowadził on liczne badania dotyczące gruntów rolnych, rozwoju obszarów wiejskich, kwestii chłopskiej — znajdujących swoje odzwierciedlenie w takich publikacjach, jak: *Los clases sociales en las sociedades agrarias*, *Problemas étnicos y campesinos*, *Estructura agraria y desarrollo agrícola en México*. Dotyczyły one również konfliktów etnicznych i praw ludności rdzennej. Jest również założycielem *Centro de Estudios Sociológicos* (Rodolfo Stavenhagen).

Od roku 1970 meksykańska socjologia znajduje się w głębokim kryzysie, ponieważ obecnie w Meksyku niewiele jest osób zaangażowanych w systematyczne badania oraz uprawianie socjologii (Mendieta Núñez, 1965).

W krótkim omówieniu nie sposób było w pełni zaprezentować dorobku meksykańskiej socjologii, jednak z dokonanego ogólnego zarysu wyłania się obraz dyscypliny, która jest „silnie i konkretnie związana z życiem kraju” (Gostowski 1963). Jest to dyscyplina naukowa, której główne obszary zainteresowania oscylują wokół: problematyki ludności autochtonicznej, mającej na celu rozpoznanie problemów miejscowej ludności indiańskiej; problemów społeczno-ekonomicznych, polityczno-ideologicznych oraz zjawisk i procesów społecznych zachodzących w Ameryce Łacińskiej.

Literatura

- Alvarado, Lourdes. 1988. *Porfirio Parra y Gutiérrez. Semblanza biográfica*, “Estudios de Historia Moderna y Contemporánea de México”, vol. 11, pp. 183-199, dostępne na: www.historicas.unam.mx/moderna/ehmc/ehmc11/141.html
- Arreola Ayala, Álvaro [and] Verónica Camero Medina. 2003. *La sociología hay en la UNAM*, „Revista Mexicana de Sociología”, vol. 2, pp. 185-386.

- Bautista, Virginie. 2012. *Recuerdan a positivista mexicano, Porfirio Parra y Gutiérrez*, "Excelsior", dostępne na: <http://www.excelsior.com.mx/node/845785>.
- Brachet-Marquez, Viviane. 1997. *Mexican Sociology: Contradictory Influences*, "Contemporary Sociology", vol. 26, no. 3.
- Chazaro G., Laura. 1995. *Dos fuentes de la sociología mexicana: el caso de Porfirio Parra y Rafael de Zayas Enríquez*, [w:] Rivas, Escos i Maria Guadalupe [red.], *Estudios de Teoría e Historia de la Sociología en México*. México: Facultad de Ciencias Políticas y Sociales UNAM.
- Davis, D.E. 1992. *The Sociology of Mexico. Stalking The Path Not Taken*, "Annual Review of Sociology" vol. 18, pp. 395-417.
- Gostowski, Zygmunt. 1963. *Socjologia w Meksyku*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 4, t. 7, s. 215-225.
- Mendieta Núñez, Lucio. 1965. *La Sociología en México*, "Revista Mexicana de Sociología" vol. 27, no. 2, pp. 373-388.
- Moya López, Laura Angélica i Margarita Olvera Serrano. 2013. *La historiografía de la sociología en México: balances y una propuesta de interpretación desde la historia conceptual*, "Revista Sociológica" no. 80, pp. 7-40.
- Muñoz Fernandez, Ángel. 1995. *Fichero bio-bibliográfico de la literatura mexicana del siglo XIX*. T. 2. México: Factoría Ediciones.
- Orozco Reynoso, Zulia Yanzadig. *La Sociología en México*, dostępne na: <http://www.insu-misos.com/lecturasinsu-misos/Sociologia%20en%20Mexico.pdf>.
- Raat, William D. 1969. *Augustín Aragón and Mexico's Religion of Humanity*, "Journal of Inter-American Studies", vol. 11, no. 3, pp. 441-457.
- Reséndiz García, Ramón. 2006. *Reseña de „La crisis de la sociología académica en México” de Fernando Castañeda Sabido*, "Estudios Sociológicos", vol. XXIV, no. 1, pp. 245-249.
- Ramírez, Mario Teodoro. 1997. *Filosofía de la cultura en México*. México: Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo y Editorial Plaza y Valdes.
- Rodolfo Stavenhagen — *Centro de Estudios Sociológicos*, dostępne na: http://ces.colmex.mx/2/academicos/R_Stavenhagen.html.